

Medische zorgverleners in Geraardsbergen in de negentiende eeuw

deel 3

Freddy DE CHOU

In dit derde hoofdstuk over de Geraardsbergse zorgverleners komen de lager geschoolde medici aan bod. Achtereenvolgens behandelen we de heelmeeesters, gezondheidsofficieren, heelmeeesters 'ten platte lande', vroedmeesters en tandmeesters. Tenslotte wordt ook het burgerlijk hospitaal behandeld.

Hoofdstuk 3: De niet-universitair geschoolde medici

Heelmeeesters

We moeten een onderscheid maken tussen twee soorten heelmeeesters. Een eerste groep wordt gevormd door de chirurgijnen uit het ancien regime, die hun titel al of niet laten erkennen door de Franse administratie. Daarnaast zijn er de heelmeeesters (van de stad) uit de Hollandse en het begin van de Belgische periode (tot 1836), die hun diploma hebben behaald voor een provinciale medische commissie.

Geraardsbergen

Guillaume (Guilielmus)

Droesbeke (voor 1796-1803), zoon van Guillaume en Maria Petronella Verleyen, is in 1796 een chirurgijn, die woont in de Pen(s)straete (nu Vredestraat) met zijn echtgenote Anna Vanderbeken, zijn twee jonge kinderen en de tante van zijn vrouw, Françoise Vanderbeken. Mogelijk is hij een chirurgijn-

barbier, want hij komt niet voor op de Franse erkenninglijsten van 1804 en 1808, noch op de Nederlandse lijst van 1818. Nochtans springt 'chirurgijn' Droesbeke de officiële heelmeeester Delemarre geregeld bij in het hospitaal. In 1807 krijgt hij hiervoor een halve jaarwedde van 5,45 frank en voor de jaren 1808 tot 1813 telkens 10,89 frank ⁽¹⁾. Hij overlijdt in Geraardsbergen op 65-jarige leeftijd op 25 juli 1821 ⁽²⁾.

Emanuel De Block of Blocq (voor 1796-1803), zoon van Franciscus en Marguerite De Smet, staat in de bevolkingstelling van 1796 eveneens vermeld als chirurgijn in de Denderstraat-Kloosterstraat. Hij woont er met zijn echtgenote Barbara De Vlaminck. Bij zijn overlijden op 85-jarige leeftijd op 14 december 1825 is hij bekend als 'baardscheerder'. Emanuel is dus een barbier-chirurgijn die geen proeven als heelmeeester heeft afgelegd.

François (Petrus Franciscus Josephus) Delemarre (1781-1822), zoon van Michaël Josephus en Magdalena Theresia Debeaumont, is geboren in Doornik en overlijdt in Geraardsbergen op 65-jarige leeftijd

op 8 oktober 1822. Hij trouwt een eerste maal met Anna Gaffé en daarna met Theresia Moreels. François Delemarre wordt door het medische college in Brussel op 20 juni 1765 aanvaard als chirurgijn. In 1781 kiest het stadsbestuur van Geraardsbergen hem uit een lijst van elf kandidaten als bezoldigd stadsheelmeeester ⁽³⁾. In 1796 is 'chirurg' Delemarre weduwnaar. Hij woont dan in de Wijngaardstraat, met zijn zes kinderen en zijn 23-jarige dienstmeid Marie Waterman. Later verhuist hij naar de Lessensestraat. Op 17 juli 1797 wordt hij 'directeur' van het burgerlijk hospitaal, later is hij lid van de bestuurscommissie ⁽⁴⁾. Hij beschermt zoveel mogelijk de drie overgebleven hospitaalzusters en wordt daarvoor op de vingers getikt door de 'commissaire du directoire exécutif' Emmanuel Rens ⁽⁵⁾. Hij ziet de zusters dan ook met lede ogen op 26 mei 1798 vertrekken.

In 1800 is hij in het hospitaal de eerste heelmeeester, in hoofdzaak belast met chirurgische ingrepen en het verzorgen van wonden bij gekwetste soldaten, die er op

(1) RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, zie inventaris: G. DE VOS, *Inventaris der Handvesten van Onser Liever Vrouwen Gasthuys, Sinter Margrieten Begijnhof en s'Keizershof of Meisjesweezenhuis van Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1898, register 186.

(2) De persoonlijke gegevens komen bijna alle uit de akten van de burgerlijke stand en de bevolkingsregisters: RA Ronse, fonds Hedendaags Gemeentearchief van Geraardsbergen, Burgerlijke stand en Bevolkingsregisters; RA Gent, fonds Scheldepartement, nr. 6091, volkstelling 1796. Gegevens over diploma's Franse periode: RA Gent, fonds Scheldepartement, nrs. 3024/8, 3024/28, 3024/29, 3640/2, 3640/4 en 4788; vanaf 1818: Memoriaal Administratief van de provincie Oost-Vlaanderen, archief heemkundige kring *Scentlabeke*.

(3) RA Ronse, fonds Oud Gemeentearchief, zie inventaris: L.M. VAN WERVEKE, *Inventaris van het archief der stad Geeraardsbergen onder het oud regime*, Tongeren, 1935, nr. 26.

(4) RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, *op. cit.*, nrs. 1271b en 1272.

(5) RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, *op. cit.* nr. 1275.

doorreis worden binnengebracht. Over enige aparte accommodatie beschikt hij niet en sommige ingrepen gebeuren dan ook in de keuken of de apotheek. Zijn wedde bedraagt 45,36 frank per trimester of 181,44 frank per jaar ⁽⁶⁾.

In 1802 vraagt hij dezelfde bezoldiging die dokter Denis Delpont vraagt (545 frank), maar ook hij krijgt geen verhoging ⁽⁷⁾. Op 19 september 1804 wordt hij officieel door de Franse administratie als heelmeeester erkend op basis van een verslag van burger Terence Brady, ridder A.A.L.L. en dokter in de geneeskunde in Brussel ⁽⁸⁾. Hij blijft heelmeeester in het hospitaal en krijgt hiervoor in 1812 een aangepaste jaarwedde van 300 frank ⁽⁹⁾. Tijdens de Hollandse periode is dat omgerekend 141,76 gulden. Daarnaast wordt hij ook op 1 januari 1805 heelmeeester van het Weldadigheidsbureau en ontvangt daarvoor jaarlijks 200 frank ⁽¹⁰⁾.

Hendrik (Henricus Joannes)

Goris (1823-1864), zoon van Joannes Franciscus en Joanna De Groef, is geboren in Mechelen op 30 september 1789 en overlijdt in Geraardsbergen op 74-jarige leeftijd op 7 januari 1864. Hij blijft ongehuwd. Hij behaalt het diploma van heelmeeester van de stad voor de provinciale medische commissie in Gent op 24 februari 1823 en vestigt zich onmiddellijk hierna in de Oudenbergstad (Denderstraat), waar hij in het hospitaal de overleden Delemarre vervangt. Als

bezoldiging ontvangt hij hiervoor 35,44 gulden (omgerekend 75 frank) per trimester ⁽¹¹⁾. In 1827 begeleidt hij in het hospitaal François Vandersnickt die medicijnen studeert ⁽¹²⁾.

In 1828 ontstaat er een discussie tussen heelmeeester Goris en de bestuurscommissie. Deze laatste vindt dat de zieken te lang in het hospitaal verblijven en dus een te grote kost veroorzaken. Op een bepaald ogenblik stuurt de commissie zonder zijn medeweten een patiënt naar huis. Onze heelmeeester vindt dat de zieke nog niet helemaal is genezen en eist dat hij -en hij alleen- mag beslissen over het ontslaan van een patiënt ⁽¹³⁾. Hij haalt prompt de zieke terug en maakt van de gelegenheid gebruik om de commissie te vragen geen lijders aan een besmettelijke ziekte in het hospitaal meer binnen te laten. Samen met de dokters Van Landuyt en De L'Arbre eist hij enige tijd later een aparte zaal voor patiënten met schurft en venerische ziekten ⁽¹⁴⁾. Er ontstaat ook een discussie over wie mag aanvaard worden in het hospitaal. Als gevolg hiervan stuurt hij op 21 oktober 1829 een zieke terug, omdat een commissielid geweigerd heeft zijn formulier in te vullen ⁽¹⁵⁾. Vanaf 1833 wordt zijn salaris in Belgische frank uitbetaald. Ze blijft ongewijzigd 75 frank per trimester. Op 1 april 1835 vraagt hij opslag, omdat 'de bedienden van het hospitaal dat ook kregen' ⁽¹⁶⁾. Met succes, want vanaf 1836 wordt hem

100 frank per trimester uitbetaald. Op 10 augustus 1849 krijgt hij voor zijn bijzondere inzet voor het verzorgen van de cholera-zieken in het hospitaal een speciale premie van 2.100 (sic) frank ⁽¹⁷⁾. Hij krijgt echter geen gouden medaille zoals zijn confraters De L'Arbre en Van Santen. In de jaren 1855 en 1856 moet hij apotheker Vander Casseyen dikwijls bijspringen. Hij ontvangt hiervoor telkens 100 frank. Chirurg Goris staat ook in voor de uitrusting van de operatiezaal. Geregeld laat hij bij het huis Bonneels in Brussel 'chirurgale' instrumenten aankopen. Op 19 juni 1855 reist hij zelf naar Brussel waar hij bij C. O'Connell een 'electro-magnétique geneeswerktuig' aankoopt voor 250 frank. Voor zijn reiskosten ontvangt hij 15 frank. ⁽¹⁸⁾. Eind 1862 stopt hij zijn werkzaamheden in het hospitaal.

Chirurg Goris vinden we nergens in de politieke annalen. Alleen ondertekent hij op 11 september 1830 de petitie voor de personele scheiding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden ⁽¹⁹⁾. Waarschijnlijk heeft hij wel interesse voor de kunst en is dit de verklaring voor het feit dat hij (en een dienstmeid) in 1857 in de Wijngaardstraat 18 samenwoont met de jonge kunstschilder Henri Marie Pieters uit Brussel.

Adrien Vanden Herreweghe (1832-1834), zoon van apotheker Jacques (Jacobus Josephus) en Theresia Baudewijn, en jongere broer van

⁽⁶⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, *op. cit.*, register nrs. 182 en 183 (kasboek 1805-1808).

⁽⁷⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, *op. cit.*, nr. 1389 en register nr. 183.

⁽⁸⁾ RA Gent, fonds Schelvedepartement, nr.4768.

⁽⁹⁾ RA Gent, fonds Schelvedepartement, nr. 3024/27.

⁽¹⁰⁾ RA Gent, fonds Schelvedepartement, nr. 3024/29.

⁽¹¹⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., registers 205 en 211.

⁽¹²⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., nrs. 1927 en 1937.

⁽¹³⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., nr. 1827.

⁽¹⁴⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., nr. 1833.

⁽¹⁵⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., nr. 1838.

⁽¹⁶⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., nr. 1891.

⁽¹⁷⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., register 211.

⁽¹⁸⁾ OCMW-archief, kas- en dagboek 1854-1860.

⁽¹⁹⁾ J. DE RO, *Van oranje tot tricolor. De Belgische Revolutie in Geraardsbergen en deelgemeenten*, in *Gerardimontium*, 203, Geraardsbergen, 2005, p. 11.

Acte No. 1861. Dte 29. August. Te Geraardsbergen inscripty
 do Gephilove Ediloneu putrum et Marione schum legumum
 met rippelk van leenbrugge. merckteet Chennide
 een 8 vander schieren ex elpeller dytoms confugum natum
 deembing dte bora yaceta matulna domi baptizatum ab Egede
 nupst. Broodcoorens chymango slatysie. p. h. Joannes vander schieren
 2 luyen. Broodcoorens chymango slatysie. p. h. Joannes vander schieren
 inwonst. Bernardina Deelippel
 schiedm
 469

De Heer Beck past

Nooddoopsel toegediend door heelmeeester Egide Broodcoorens (Smeerebbe 1861)

de latere apotheker François, is geboren in Geraardsbergen op 22 november 1807. Hij behaalt zijn diploma van heelmeeester in de medische school in Gent op 30 mei 1831. Hij vestigt zich eerst in zijn geboortestad, maar verhuist in 1834 naar Meerbeke, waar hij ongehuwd overlijdt op 31-jarige leeftijd op 2 juni 1839.

Nog als student petitioneert hij op 11 september 1830 voor de scheiding tussen Noord en Zuid en op 31 maart 1831 treedt hij toe tot het patriottische genootschap *L'Association Nationale Belge*. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij als pas gepromoveerde heelmeeester op 6 augustus 1831 vrijwillig mee opstapt met de Burgerwacht van het kanton Geraardsbergen tegen de Hollanders die België zijn binnengevallen ⁽²⁰⁾.

Egide (Egidius) Brootcoorens (in de Geraardsbergse documenten steeds **Brocorens** genoemd) (1840-1871), zoon van herbergier Thibaut Brootcoorens en Joanna Josepha De Vlaminck, is geboren in Overboelare op 24 augustus 1811 en sterft in Geraardsbergen op 59-jarige leeftijd op 24 maart 1871. Hij huwt in Geraardsbergen op 15 juli 1843 met Anna Maria Carolina Janssens. In 1857 woont

het gezin Brocorens-Janssens met hun vijf kinderen, de ouders van de vrouw en een dienstmeid in de Vredestraat 61 (het hoekhuis met de Denderstraat, dat in 1870 genoteerd staat als Vredestraat 62).

Egide Brocorens behaalt in Gent op 20 juni 1836 de diploma's die hem de titels toekennen van heelmeeester en vroedmeester. Hij is dus één van de laatst gediplomeerde heelmeeesters, want op 1 juli 1836 wordt het diploma definitief afgeschaft. Volgens de officiële erkenninglijsten praktiseert hij in Geraardsbergen pas vanaf 1840.

Waarschijnlijk loopt hij eerst drie jaar stage als vroedmeester. Mogelijk specialiseert hij zich in het begin van zijn loopbaan verder in het bijstaan van zwangere vrouwen. Ook arme vrouwen moeten in die periode nog thuis bevallen en kunnen pas na de geboorte van hun kind eventueel opgenomen worden in het hospitaal. In het crisisjaar 1848 komt hierin verandering: er mogen voortaan (mits toestemming van een lid van het 'armbestuur') arme kantwerksters, spinsters en naaisters in het hospitaal bevallen. We zien in die mentaliteitswijziging ook de hand van vroedmeester Brocorens (en van de hospitaalzusters en dokter

Van Santen).

Begin 1863 volgt Egide chirurg Goris op in het hospitaal. Hij krijgt daarvoor eerst een jaarwedde van 400 frank. Vanaf 1867 wordt dat 600 frank. In 1866 wordt hij ook hoofd van de nieuwe (verzelfstandigde) afdeling materniteit. Hieraan is een bijkomende vergoeding verbonden van 500 frank. In 1864 wordt heelmeeester Brocorens gekozen tot eerste bataljonsarts van de burgerwacht ⁽²¹⁾.

Officieren van gezondheid

'Officier van gezondheid' is een typisch Franse creatie, die is ingevoerd door de medische kaderwet van 1803. Het toekennen van de titel wordt door de Hollanders gestopt in 1818.

Geraardsbergen

Paul François (Paulus Franciscus) Battheus (1784-1846), zoon van Augustinus en Rosalia Josepha Roelens, is geboren in Tielt op 26 april 1761. In 1784 vestigt hij zich als heelmeeester in Geraardsbergen. Hij trouwt een eerste maal met Maria Anna Van Droogenbroeck, een tweede maal in Geraardsbergen op 21 september 1803 met Maria

⁽²⁰⁾ J. DE RO Jacques, *op. cit.*, p. 15-16.

⁽²¹⁾ M. VAN TRIMPONI, *De Geraardsbergse 'Garde civique' of Burgerwacht (1795-1920)*, Geraardsbergen 1997, p. 76.

Aantal heelmeesters (*)

	1823	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
District Gent –Eeklo	21	17	9	4	2	1	0	0	0
o.a. Gent	15	11	4	2	2	1	0	0	0
Deinze	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eeklo	3	1	1	0	0	0	0	0	0
District Aalst	4	5	5	3	2	1	0	0	0
Aalst	2	4	3	1	0	0	0	0	0
	2	1	2	2	2	1	0	0	0
Geraardsbergen	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ninove									
	1	3	3	2	0	0	0	0	0
District Dendermonde	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Dendermonde	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Wetteren	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Zeie	4	2	5	5	3	1	1	1	0
	3	1	3	3	2	1	1	1	0
District Oudenaarde	1	1	2	2	1	0	0	0	0
Oudenaarde									
Ronse	4	4	4	3	2	1	0	0	0
	2	2	2	2	1	1	0	0	0
District Sint-Niklaas	1	2	2	1	1	0	0	0	0
Sint-Niklaas	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lokeren									
Temse	34	31	26	17	9	4	1	1	0
Oost-Vlaanderen									

(*) Laatste diploma uiterlijk op 1 juli 1836.

We zien het aantal heelmeesters stelselmatig dalen. Eerst verdwijnen de ‘oude’ chirurgijnen en later (door het afschaffen van het diploma) ook de heelmeesters van de stad. De laatste heelmeester in Oost-Vlaanderen, August Cavenaille in Oudenaarde, stopt in 1890. Heelmeester is over de hele periode steeds een stedelijk beroep geweest. Eerst in Gent, maar later ook in de andere steden, worden ze vervangen door dokters in de heelkunde.

Angelica Walraevens en een derde maal ook in Geraardsbergen op 13 juni 1838 (op 77-jarige leeftijd) met Francisca Van Wayenberghe. In 1796 woont het echtpaar Battheus-Van Droogenbroeck in de Kloosterstraat (nu Abdijstraat) samen met hun vier jonge kinderen en het 16-jarige dienstmeisje Elisabeth Gillewijts. Als zorgverlener en buur geniet hij blijkbaar het vertrouwen van de monniken van de Sint-Adriaansabdij. In 1801 bevestigt

hij in aanwezigheid van twee getuigen, dat hij voor de abdij een cijns in bewaring houdt (22). Ook later fungeert hij nog als hun vertrouwenspersoon. In 1816 vraagt Joannes Josephus Bartiau (in de tekst staat Adrianus Bartou), gewezen monnik van de abdij en dan pastoor van Nieuwenhove, hem op zijn ziekbed enkele boeken en andere geschriften afkomstig van de abdij in bewaring te nemen. Die documenten komen via Hubertus, eveneens gewezen

monnik van de abdij en later pastoor van Haaltert, van Jacob Beda, gewezen ontvanger van de abdij. ‘Heelmeester en acouchour’ Paul François Battheus bewaart die documenten tot 1834. Vermits er dan ‘geene heeren of monicken van de H. Adrianus in leven sijnde en overwegende mijn hooge jaeren en bij mijn overlijden die soudén kunnen verloren gaen’ schenkt hij ze aan het archief van de Bartholomeuskerk in Geraardsbergen, waar ze door de onderpastoors De Vos en Danssaert in bewaring worden genomen (23). Paul Battheus is het Franse bestuur vrij gunstig gezind. Zo behaalt hij in Gent op 19 september 1804 de nieuwe titel ‘gezondheidsofficier’. En als in 1807 het burgerlijk hospitaal van Geraardsbergen verplicht wordt een kandidaat vroedvrouw naar een opleiding in het befaamde Hôpital de la Maternité in Parijs te sturen, stelt hij zijn dochter Rosalie voor. Het jaar daarop wordt zijn andere dochter Theresia aanvaard voor het hospitaal van Dendermonde. Op 3 september 1808 wordt hij door het Weldadigheidsbureau aangesteld als officier van gezondheid voor het verzorgen van arme zieken. Hij ontvangt hiervoor een jaarwedde van 130 frank (24). Na het overlijden van heelmeester Delemarre in oktober 1822 vervangt hij hem tot het einde van het jaar in het hospitaal. Het levert hem 35,44 gulden op. Tevens postuleert hij voor de vacante betrekking. Deze wordt hem echter niet toegekend (25). In 1822 wordt hij

(22) Dekenaal archief, (ongenummerd document waarvan een afschrift ons ter beschikking gesteld werd door Marcel Cock, archiefbeheerder), verantwoordingsbrief van gewezen monnik A. Bartiau aan zijn ‘allerdoorluchtigste heer’ (bisschop?). We vernemen in die brief ook iets over een kwestie van verdwenen retraitebons. Zo zou hun medebroeder Joseph Adrien Spitaels buiten hun medeweten die bons, die ze hebben aanvaard met het oog op de wederinkoop van de abdijsgoederen, gebruikt hebben voor het aankopen van ander kerkelijk goed. Spitaels heeft hen (elk?) 1.500 gulden beloofd, maar daarvan is op 15 juni 1801 slechts 500 gulden betaald. A. Bartiau moet eigenlijk zijn: Johannes Josephus Bartiau (Halle 1762–Nieuwenhove 1816), pastoor van Waarbeke 1805-1813 en pastoor van Nieuwenhove 1813-1816. Joseph Adrien Spitaels (Geraardsbergen 1751-1824), monnik Sint-Adriaansabdij sinds 1772. (Bron: L. SCHOKKAERT, *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent 1802-1997*, twee delen, KADOC, Leuven, 1997).

(23) Dekenaal archief. Ludovicus De Vos (Tielt 1802 – Astene 1851), onderpastoor 1831-1838, daarna directeur in het hospitaal; Carolus Ludovicus Danssaert (Aalst 1805 – Mere 1877), onderpastoor 1829-1841.

(24) RA Gent, fonds Scheldepdepartement, nr. 3024/29.

(25) RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, op. cit., nr. 1786a.

Op het schilderij ‘De wonderbare redding van Mariabedevaarders in 1760’ staat de woning waar dokter Paul Battheus zijn intrek nam. Het huis (rechts) was gelegen in de steile Kloosterstraat (nu Abdijsstraat) rechtover de Abdijkerk (links).

Aantal officieren van gezondheid (*)

	1823	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
District Gent –Eeklo	38	30	22	15	9	1	0	0	0
o.a. Gent	5	4	1	1	0	0	0	0	0
Deinze	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Eeklo	1	0	0	0	0	0	0	0	0
District Aalst	10	8	3	0	0	0	0	0	0
Aalst	2	1	0	0	0	0	0	0	0
	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Geraardsbergen	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Ninove									
	10	10	4	3	1	0	0	0	0
District Dendermonde	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Dendermonde	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Wetteren	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Zeel	4	3	4	2	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0
District Oudenaarde	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oudenaarde									
Ronse	13	13	11	4	2	1	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0
District Sint-Niklaas	1	1	1	1	1	1	0	0	0
Sint-Niklaas	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Lokeren									
Temse	75	64	44	24	12	2	0	0	0
Oost-Vlaanderen									

(*) Laatste diploma in 1818

Het diploma ‘officier van gezondheid’ stamt uit de periode 1803-1818. De houders ervan vestigen zich vooral op het platteland. Hun aantal slinkt hierna zienderogen en verdwijnt in de jaren 1870.

wel door de provinciale overheid aangeduid om de koepokinenting te verrichten in de vijftien landelijke deelgemeenten van het huidige Geraardsbergen. De reden voor deze speciale inspanning van de provincie is: ‘de onverschillentheid en onagtzaamheid ten platten lande voor de bewerking van de vaccine die eenen onbetwistbaren behoedmiddel aanbied iegens de kinderpokskens’ (26).

Op 19 december 1829 ondertekent Paul Battheus met de katholieke oppositie de petitielijst voor vrijheid van godsdienst en onderwijs (27). Hij overlijdt in Geraardsbergen op 84-jarige leeftijd op 2 augustus 1846. Alexander (Alexandre Jacques Gislain) Battheus (1818): zie heelmester ten platte lande.

Ophasselt

Jean Joseph (Francois) Depretz (Desprets) (voor 1818-1819), zoon van Jean, is afkomstig van Ath en getrouwd met Sabine Arichie. Jean Joseph vestigt zich aanvankelijk als heelmester in Ronse. Op 18 juli 1803 laat hij zich daar officieel door de departementale administratie als heelmester erkennen. Op 4 oktober 1805 behaalt hij voor de medische jury in Gent het diploma ‘officier in de geneeskunde’. Op de officiële Nederlandse erkenninglijst van 1818 staat hij in Ophasselt ingeschreven. Daar overlijdt op 13 december 1819 (65 jaar oud).

(26) Besluit van de gedeputeerde staten van Oost-Vlaanderen van 25 juli 1822.

(27) J. DE RO, op. cit., p. 11.

Aantal vroedmeesters (*)

	1823	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
District Gent –Eeklo		13	12	7	0	0	0	0	0
o.a. Gent	13	8	4	3	0	0	0	0	0
Deinze	7	0	0	0	0	0	0	0	0
Eeklo	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0								
District Aalst		7	9	4	0	0	0	0	0
Aalst	6	3	3	1	0	0	0	0	0
	1	0	1	1	0	0	0	0	0
Geraardsbergen	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ninove	1								
		7	9	8	0	0	0	0	0
District Dendermonde	2	0	1	0	0	0	0	0	0
Dendermonde	0	1	2	1	0	0	0	0	0
Wetteren	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Zeie		4	4	3	0	0	0	0	0
	7	1	2	2	0	0	0	0	0
District Oudenaarde	2	1	1	1	0	0	0	0	0
Oudenaarde	1								
Ronse		10	11	8	0	0	0	0	0
	5	2	2	2	0	0	0	0	0
District Sint-Niklaas	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Sint-Niklaas	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Lokeren	0								
Temse		41	45	30	0	0	0	0	0
	33								
Oost-Vlaanderen									

(*) Laatste diploma uiterlijk op 1 juli 1836.

De titel vroedmeester komt voor in de periode 1816-1850. Meestal is de houder ervan ook een heekundige die zich op het platteland heeft gevestigd. De titel vroedmeester wordt dan ook in de erkenninglijsten in 1850 samengevoegd met die van heekmeester.

Vroedmeesters

‘Vroedmeester’ is een Hollandse creatie die ontstaat om het gebrek aan universitair geschoolde ‘doctors in de verloskunde’ op te vangen. Als gevolg van de Belgische wet op het hoger onderwijs van 1835 verdwijnt de titel.

Geraardsbergen

Egide Brootcoorens (Brocorens) (1840-1871): zie heekmeesters.

Idegem

David Vermeeren (1835-1871): zie heekmeesters ten platte lande.

Heekmeesters ten platte lande

Ook ‘heekmeester ten platte lande’ is een Hollandse titel, gecreëerd om het gebrek aan dokters in de heekkunde op te vangen. Na 1 juli 1836 wordt er geen

diploma meer toegekend.

Geraardsbergen

Alexander (Alexandre Jacques Gislain) Battheus (1833-1843), zoon van heekmeester Paul François en Maria Anna Van Droogenbroeck, is in Geraardsbergen geboren op 21 juni 1802. Hij trouwt met Anna Theresia Van Hove en het echtpaar vestigt zich in de Penitentenstraat. Alexander Battheus behaalt in Gent op 30 juni 1817 het diploma officier van gezondheid. We vinden hem een keer terug op de eerste Nederlandse erkenninglijst van 1818. Waarschijnlijk wordt de titel daarna, door de wijziging van de regelgeving, niet meer door de overheid erkend. We vinden hem dan ook niet meer terug op de officiële erkenninglijsten. Nochtans wordt hij bij de aangifte van de geboorte van zijn kinderen in 1822 en 1832 heekmeester en vroedmeester genoemd. Pas na

het behalen van het diploma ‘heekmeester ten platte lande’ in 1833 wordt zijn diploma van 1817 officieel aanvaard. Hij overlijdt in Geraardsbergen op 40-jarige leeftijd op 16 april 1843.

Idegem

David Vermeren (1835-1871), zoon van heekmeester Gerard Alphons en Catharina Roelant, is geboren in Denderwindeke op 11 juli 1790 en overlijdt in Idegem op 80-jarige leeftijd op 5 april 1871. Hij trouwt in Idegem op 5 februari 1817 met Idonia Joanna De L’Arbre, de dochter van dokter Pierre Jean en Maria Lauwers. Het echtpaar woont er op de Dries ⁽²⁸⁾. Al bij zijn huwelijk wordt David Vermeren heekmeester genoemd. Ook bij de geboorte van zijn zes oudste kinderen (periode 1817-1828) noemt de Idegemse ambtenaar van de burgerlijke stand hem steevast zo. Bij latere geboorten (1831 en 1833) wordt het vermelde beroep landbouwer. Hij staat niet vermeld op de officiële erkenninglijsten. Als hij al een diploma heeft, dan is het in de Hollandse periode nooit erkend. Hij moet dus terug gaan studeren en pas op 3 november 1834 behaalt hij in Gent de titels ‘heekmeester ten platte lande’ en vroedmeester. Waarschijnlijk blijft hij daarna naast zijn dokterspraktijk ook het beroep van landbouwer uitoefenen. Mogelijk ligt hierin de verklaring voor zijn deelname aan het experiment tot verbetering van het paardenras met Engelse volbloedhengsten uit de rijksstoeterij van Tervuren. In 1851 is het resultaat van een dekking van de zuivere volbloed Morotto met zijn al gekruiste merrie een bruine hengst Marron. Twee jaar later is het resultaat met de zuivere volbloedhengst Appleton-Lad en mogelijk dezelfde gekruiste merrie een lichtbruine hengst Cesar en in 1855 een kastanjebruine

⁽²⁸⁾ Stadsarchief Geraardsbergen, Bevolkingsregisters Idegem 1850-1860 en 1860-1870.

Bijlage 5 Aantal ‘heelmeesters ten platte lande’ (*)

	1823	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
District Gent –Eeklo	17	18	18	8	7	5	2	1	0
o.a. Gent	0	1	1	0	0	0	0	1	0
Deinze	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eeklo	0	0	0	0	0	0	0	0	0
District Aalst	4	6	8	5	4	3	1	0	0
Aalst	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Geraardsbergen	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ninove	4	3	6	3	2	1	1	0	0
District	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Dendermonde	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Dendermonde	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Wetteren									
Zeie	4	2	4	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0
District Oudenaarde	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Oudenaarde									
Ronse	15	11	8	8	8	4	0	0	0
	1	0	0	0	0	0	0	0	0
District Sint-Niklaas	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Sint-Niklaas	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Lokeren									
Temse	44	40	44	24	21	13	4	1	0
Oost-Vlaanderen									

(*) Laatste diploma uiterlijk op 1 juli 1836

‘Heelmeesters ten platte lande’ ondergaan zowat hetzelfde lot als de heelmeesters van de stad: gecreëerd in de Hollandse periode, het uitreiken van het diploma stopgezet in 1836, verdwijnen ze rond 1890. Uiteraard komen ze uitsluitend voor in landelijke gebieden en steden zonder lokale medische commissie.

De tandartsenstoel maakte het werk van de tandmeester gemakkelijker maar het bleef even pijnlijk voor de patiënt.

hengst Marron. Het experiment met de gekruiste merrie gaat de volgende jaren verder: in 1857 met de volbloedhengst Emerald II (resultaat een bruine merrie Fanny) en in 1859 met de half volbloedhengst London Fashion (resultaat een merrie Claes) ⁽²⁹⁾. Heelmeester Vermeren is burgemeester van Idegem van 1836 tot 1842. Daarna blijft hij er gemeenteraadslid tot 1848.

Viane

Peter Johan (ook Jean) (Petrus Joannes) Van Houtte (1827-1831), zoon van Francis en Maria Catharina Hoffman, is afkomstig van Bambrugge. Hij behaalt in Gent op 28 september 1826 het diploma ‘heelmeester ten platte lande’. Hij trouwt met Francisca De Pelseneer en vestigt zich in Viane. In 1827 is heelmeester Peter Johan aanwezig bij de aangifte van het overlijden van zijn zoontje. We vinden hem nochtans alleen in de periode 1829-1831 in Viane terug op de officiële erkenninglijst. In 1846 blijkt hij uitgeweken te zijn naar Bever.

Tandmeesters

Het beroep ‘tandmeester’ wordt eveneens tijdens het Hollandse bewind gecreëerd. In tegenstelling tot de heelmeesters, blijft de titel ook na de wet op het hoger onderwijs van 1835 bestaan. Pas na 1884 krijgen ze concurrentie van universitair geschoolde tandheelkundigen.

Geraardsbergen

In de negentiende eeuw is in Geraardsbergen enkel het paar Chambon-Mullens als tandmeester actief. **Alexis Chambon** behaalt zijn diploma voor de provinciale medische commissie in Gent op 31 maart 1875 en zijn echtgenote **Wilhelmina Mullens** in Bergen op 31 maart 1874. Ze oefenen

(²⁹) Bestuurlijk memoriaal van de provincie Oost-Vlaanderen, jaren 1852, 1854, 1856, 1858, 1860.

Aantal tandmeesters

	1823	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
District Gent –Eeklo	1	2	4	6	16	14	22	12	13
o.a. Gent	1	2	3	5	14	12	21	11	13
Eeklo	0	0	0	0	1	2	1	1	0
Zeveneken	0	0	1	1	1	0	0	0	0
District Aalst	0	0	0	0	0	0	2	0	1
Aalst	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Geraardsbergen	0	0	0	0	0	1	1	1	0
	0	0	0	0	0	1	1	1	0
District Dendermonde									
Hamme	0	0	0	0	0	0	0	0	4
	0	0	0	0	0	0	0	0	4
District Oudenaarde									
Ronse	0	0	0	0	0	1	1	1	1
	0	0	0	0	0	1	1	1	1
District Sint-Niklaas									
Sint-Niklaas	1	2	4	6	16	16	26	14	19
Oost-Vlaanderen									

Het beroep tandmeester is vooral een Gents fenomeen. Merkwaardig is ook het bestaan ervan in het landelijke Zeveneken. Geraardsbergen is met twee tandmeesters gedurende tien jaar goed bediend.

(261)

71

WOONPLAATS.	NAMEN	PLAATS EN TYD
	EN VOORNAMEN.	DER ADMISSIE.

DISTRICT VAN AALST.

Heelmeesters.

Aalst.	Franciscus-Antonius Roucel.	Brussel 3 july 1765.
idem.	Petrus-Josephus de Moor.	Gend 11 maerte 1820.
Geeraardsbergen.	Franciscus Delmare.	Brussel 20 juny 1765.
idem.	Henricus-Joannes Goris.	Gend 24 february 1823.

Officieren van Gezondheid.

Aalst.	Joannes-Baptista Decker.	Gend 30 july 1806.
idem.	Joannes-Godefridus Hofman.	» 4 november 1807.
Aspelaare.	Joannes-Baptista Callebaut.	» 2 complem. jaar 12.
Erembodegem.	Mattheus Janssens.	» 5 augusti 1806.
Geeraardsbergen.	Paulus-Franciscus Battiens.	» 2 complem. jaar 12.
Haaltert.	Jacobus-Bernardus Schouppe.	» 11 vendem. jaar 14.
Herzele.	Carolus Haumont.	Antwerpen 5 compl. jaar 14.
Ninove.	Joannes-Mattheus Rowet.	Gend 30 july 1806.
Sottegem.	Franciscus Doms.	Brussel 13 november 1807.
Velsicque.	Philippus Wallez.	Gend 13 complem. jaar 14.

Heelmeesters ten platten lande.

Denderwindeke.	Joannes Bonnier.	Gend 1 maerte 1819.
Lede.	Joannes-Baptista Luytgaerens.	» 28 february 1820.
Moorsel.	Constantinus Raes.	Deudermonde 14 april 1791.
Ninove.	Joannes-Philippus Cowie.	Gend 1 maerte 1819.

Lijst der bevoegd erkende beoefenaars van de onderscheiden takken der geneeskunst in de provincie Oost-Vlaanderen in 1823.

(1) J. OCKELEY, *De gasthuiszusters en hun ziekenzorg in het bisdom Mechelen in de 17de en 18de eeuw*, Brussel, 1992, p. 274.
(2) RA Gent, fonds Scheldedepartement, nr. 6091, volkstelling 1796. Er verblijven ook twee meiden en twee knechten.
De commensale betaalt het hospitaal zes stuivers per dag.
(3) ARA Brussel, fonds Geheime Raad, Oostenrijkse periode, nr. 934b, rapport van 6 oktober 1783.

in Geraardsbergen hun praktijk uit in de periode 1876-1885. Waarschijnlijk hebben ze aan de voet van de Oudenberg nooit gewoond, want we vinden hen niet terug in de bevolkingsregisters, noch in de registers van de burgerlijke stand. Alexis komt ook niet voor op de kiezerslijsten uit die periode.

Het burgerlijk hospitaal

Ontstaan
Al sinds 1200 biedt het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal in Geraardsbergen onderdak en verzorging aan arme zieken. De ‘gasthuiszusters’ volgen er de regel van Sint-Augustinus. Aanvankelijk bedraagt het aantal geprofeste zusters zes, in 1663 zijn er negen. Tot het begin van de achttiende eeuw, onder het prioraat van Adriana van Cromphout, wordt er naar gestreefd die negen toegelaten zusters te bereiken. Nadien valt de bezetting steevast beduidend lager uit. De priorinnen Isabelle van den Bossche (die uit de hogere burgerij stamt), en Catharine Caroline de Colins d’Heetvelde en Marie-Françoise de Azevedo y Bernal (die allebei tot de kleine landadel behoren) laten het hospitaal evolueren tot een soort adellijk stift, waar de gasthuiszusters eerder als kanunnikessen dan als ziekenverzorgsters leven (1). In 1796 verblijven er nog drie zusters, die over slechts zes ziekenbedden beschikken. Eén bed wordt dan nog ingenomen door een betalende kostgangster of ‘commensale’ (2). De stadsmagistraat ziet die evolutie al jaren met groeiend ongenoegen aan en misschien ligt hier een verklaring voor de weinige steun die de zusters krijgen bij hun uitdrijving (3).

In juni 1794 veroveren de Franse revolutionaire legers de Zuidelijke Nederlanden en op 1 oktober 1795 worden onze contreien ingelijfd bij Frankrijk. Het hospitaal wordt in eerste instantie belast met een zware 'contributie', waarvoor het meubelen, effecten en een aantal percelen grond moet verkopen ⁽⁴⁾. In 1795 en 1796 worden alle religieuze gemeenschappen, met uitzondering van die van vrouwen die zich met ziekenzorg en onderwijs bezighouden, afgeschaft en hun bezittingen worden in beslag genomen ⁽⁵⁾. Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal van Geraardsbergen ontsnapt niet aan die strenge maatregel.

In de plaats komt het burgerlijk hospitaal. De Franse wet van 7 oktober 1796 op de 'Hospices Civils' verplicht immers elke municipaliteit een 'Administratieve Commissie der Burgerlijke Godshuizen', belast met de zorg voor arme zieken, vondelingen, wezen, bejaarden en gekwetste soldaten, in het leven te roepen ⁽⁶⁾.

In Geraardsbergen worden op 17 juli 1797 de 'burgers' B. De Schauwer, Albert Spitaels, Pierre Van Santen, François Delemarre en Benoit Jouret door de municipaliteit aangeduid om het bestuur en het beheer van het hospitaal op zich te nemen. De drie overgebleven zusters moeten op 26 mei 1798 de instelling verlaten. Het burgerlijk hospitaal wordt in het bezit gesteld van de vroegere goederen van het oude gasthuis (op voorwaarde dat het de eigendomstitels kan bewijzen, wat in de praktijk talrijke discussies oplevert met omliggende gemeentebesturen en particulieren).

Ziekenverzorging

Het dagelijks beheer van het hospitaal wordt toevertrouwd aan een 'econoom'. Hij staat niet

Gezicht op het hospitaal vanuit de Gasthuisstraat. De muur rechts is afgebroken en heeft plaats gemaakt voor de ingang van het ASZ. Ook het lagere gebouw in het midden, het kleine huisje links en het muurtje naast de kerk is inmiddels verdwenen.

zelf in voor de ziekenverzorging, maar moet alles regelen wat daarvoor nodig is. Hij draagt de verantwoordelijkheid voor de ziekenoppassers, opdat ze hun werk bij de zieken verrichten. Hij controleert ook de voedselvoorziening en zorgt ervoor dat er geen vreemden in het hospitaal komen. Hij houdt de informatie over de zieken bij, kijkt na of het wel degelijk hulpbehoevende mannen of vrouwen van de stad zijn of gekwetste soldaten. Anders verbiedt hij hen de toegang. Bij het overlijden van een patiënt zorgt hij voor de begrafenis. Over dit alles legt hij rechtstreeks verantwoording af aan de bestuurscommissie. Als in 1838, op vraag van de burgemeester Jozef Druwé en het hospitaalbestuur, de Zwartzusters uit Aalst aankomen, zal het dagelijks beheer worden overgenomen door de

moederoverste. Ook zij blijft werken onder toezicht van de commissie.

De **ziekenoppassers** zijn verantwoordelijk voor de netheid van de ziekenzaal, het reinigen van de nachtpotten en het verluchten van de zaal, het opmaken van de bedden, het toedienen van spijs en drank. Eén van hen vergezelt de dokter en de heemeester op hun dagelijkse rondgang in de ziekenzaal, brengt verslag uit over de zieken en noteert zorgvuldig de toe te dienen medicijnen. Hij staat ook in voor de stervensbegeleiding en het 'afleggen' van de doden. Na 1838 wordt de ziekenverzorging volledig overgenomen door de **ziekenzusters**. Vanaf 1848 staat één van de ziekenzusters in voor de bevallingen in het hospitaal.

De **hospitaaldokter** (een licentiaat in de medicijnen, vanaf 1817 een doctor in de geneeskunde) onderzoekt dagelijks de zieken, stelt de diagnose en schrijft de

⁽⁴⁾ RA Ronse, fonds Oud Hospitaalarchief, o.c., nrs. 1256a, 1256d en 1257c.

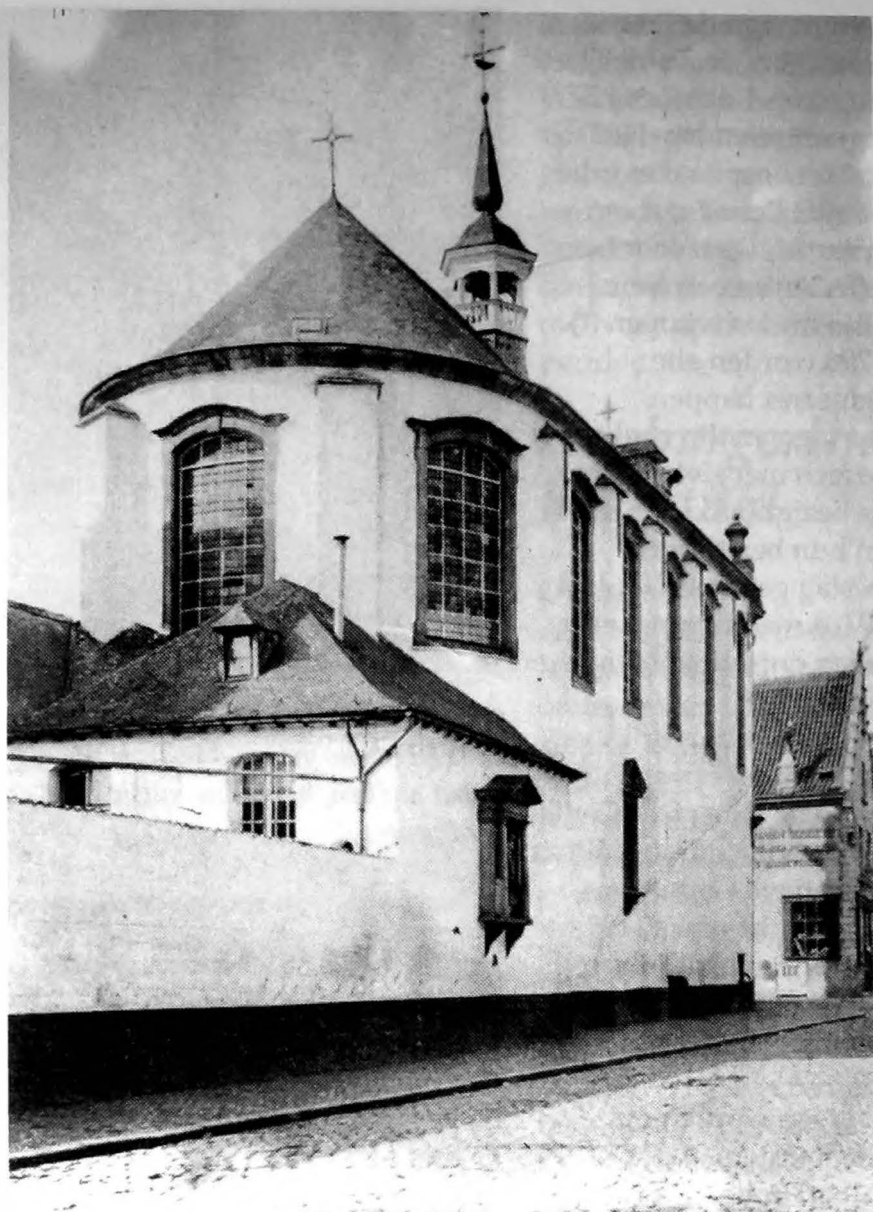
⁽⁵⁾ N. GHIJS e.a., *Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal te Oudenaarde en de zusters bernardinnen*, Gent, 2004, p. 130.

⁽⁶⁾ Op 22 november 1796 volgt de wet op de Bureaux de Bienfaisance. Dit Weldadigheidsbureau moet instaan voor de materiële en financiële bijstand van de armen.

medicamenten voor. Hij wordt in de praktijk vooral geconfronteerd met ziekten en kwalen die een gevolg zijn van de erbarmelijke leef- en werkomstandigheden van de Geraardsbergse arme bevolking: ondervoeding, beroerten, ontstekingen van de spijs- en ademhalingsorganen, reuma. De dokter geeft aanwijzingen welk voedsel en drank de patiënt mag nemen, of de zieke mag opstaan en rondlopen of integendeel in bed moet blijven. Hij staat de heelmeeester bij en controleert de apotheker.

De **heelmeeester** (vanaf 1872 de **chirurg**) is bevoegd voor alles op het gebied van de ontleedkunde. Hij verzorgt de gezwollen, wonden, ontstekingen, breuken en ontwrichtingen. Hij staat in voor aderlaten, tandentrekken, schedelboren, amputeren van ledematen, strot-, steen- en breuksneden, oogziekten, staaroperaties en het aanbrengen van pleisters en pappen. Hij staat de ziekenzuster ook bij moeilijke bevallingen bij.

In 1866 wordt een afzonderlijke afdeling materniteit opgericht. De leiding ligt bij een **vroedmeester**, die wordt bijgestaan door een **vroedvrouw**. Later komt een **doctor in de verloskunde** aan het hoofd van de afdeling. Een andere belangrijke functie is toebedeeld aan de **apotheekbeheerder** (vanaf 1857 een erkend **apotheker**). Hij staat in voor het bereiden en bewaren van de geneesmiddelen. Aanvankelijk beschikt hij hiervoor over een eigen kruidentuin, later haalt hij zijn ingrediënten (zalven, siropen, pillen, gedistilleerd water, alcohol, bloedzuigers) bij gespecialiseerde firma's of bij apothekers of winkeliers in de stad. Hij helpt twee groepen zieken en gewonden aan medicamenten: de arme patiënten die in het hospitaal verblijven en de arme thuiszieken die op voorspraak van een lid van het Weldadigheidsbureau op

De zijgevel van de kerk van het O.L.V. Hospitaal in de Grotestraat met de Sint-Rochuskerk anno 1902.

een bepaald uur bediend kunnen worden.

Medische zorgverleners in het hospitaal

Medici belast met het verzorgen van de inwendige ziekten

Licentiaten in de medicijnen

Denis Joseph Delpont (1796-1808)

François Claessens (1807-1813)
(part-time)

Adrien François Delpont (1809-1811) (part-time)

Erasmus Joseph Coremans (1812-1817)

Doctors in de geneeskunde

Jean Baptiste Van Landuyt (1817-1836)

Hypolite De Bussy (1836-1844)

August Van Santen (1845-1880)

Doctors in de geneeskunde, heelkunde en verloskunde

Prosper De Cooman (1880-1907)

Paul Pieraert (1906-1910)

Emile Van Bockstaele (1908-1918)

Medici belast met het uitvoeren van de chirurgische ingrepen

Chirurgijn

Guillaume Driesbeke (1807-1813)
(part-time)

Officier van gezondheid

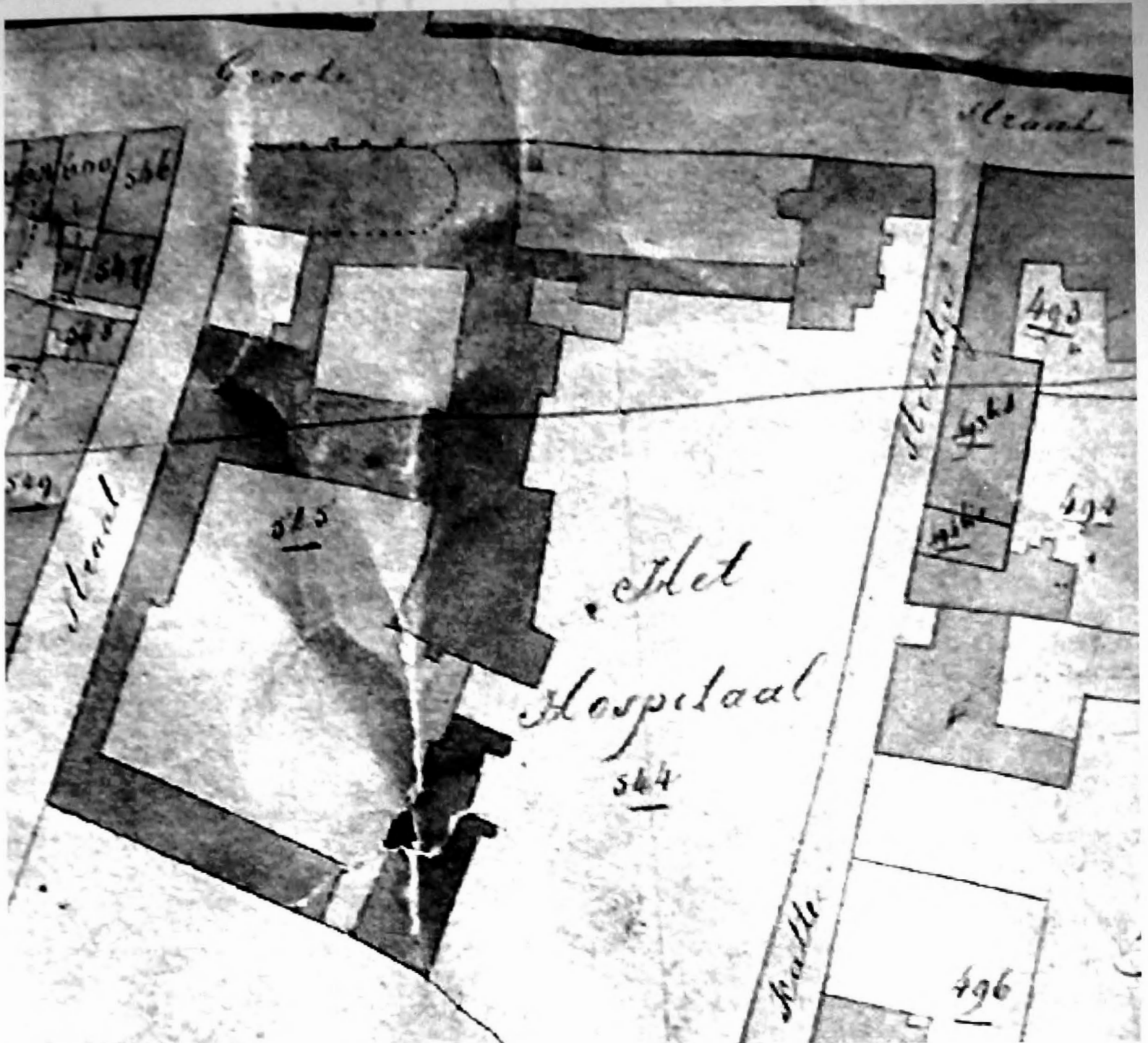
Paul François Battheus (1822) (ad-interim)

Heelmeesters

François Delemarre (1797-1822)

Hendrik Goris (1823-1862)

Egide Brocorens (1863-1871)

Het hospitaal volgens het primitief kadasterplan van 1828.

**Doctors in de geneeskunde,
heelkunde en verloskunde**
Edmond Brocorens (1872-1910)
Emile Van Bockstaele (1908-1918)

Medici belast met de materniteit
(vanaf 1866)

Vroedmeester
Egide Brocorens (1866-1871)
Doctors in de verloskunde
Prosper De Cooman (1866-1876)
(part-time)
Adolphe De Coster (1871-1874)

(part-time)
Camille Ragé (1871-1874) (part-
time)

Vroedvrouwen
Eulalie Brecx (1866-1890)
Marie Willems (1891-1900)

Bedieners hospitaalapotheek
Apothecaris
Charles Van Lul (1797-1805)
Apotheekbeheerders
Egidius Van Lul (1805-1820)
Joannes Walckiers (1822-1848)

Désiré Vandecasseyen (1848-1857)
Apothekers
Charles Antoine Morren (januari-
maart 1819)
Charles De Spiegeleer (1821)
Désiré Wittinck (1857-1873)
Modeste Wittinck (1873-1881)
Prosper Claereboudt (1881-1882)
Désiré Pieraert (1882-1892)
Alfred De Vos (1893-1906)

(Wordt vervolgd)